

УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

ВЯДРОВА ІННА МИКОЛАЇВНА

УДК 336.64

**РЕОРГАНІЗАЦІЯ ТА РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ
КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ**

Спеціальність 08.04.01 - фінанси, грошовий обіг і кредит

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Суми – 2001

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Українській академії банківської справи Національного банку України.

Науковий керівник	- доктор економічних наук, професор Єпіфанов Анатолій Олександрович , Українська академія банківської справи, ректор
Офіційні опоненти:	- доктор економічних наук, професор, Заслужений економіст України Сало Іван Васильович , управління Національного банку України в Сумській області, начальник; кандидат економічних наук, доцент Мірошніченко Олександр Володимирович , товариство з обмеженою відповідальністю “Синдикат”, директор
Провідна установа	- Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, кафедра фінансів і кредиту, Міністерство освіти і науки України, Харків м.

Захист дисертації відбудеться “27” червня 2001 р. о 10 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.081.01 в Українській академії банківської справи за адресою: 40030, м. Суми, вул. Петропавлівська 57, зала засідань вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Української академії банківської справи за адресою: 40030, м. Суми, вул. Петропавлівська 57.

Автореферат розісланий “23” травня 2001 р.

Вчений секретар
спеціалізованої ради

Коваленко В.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Аналіз сучасного стану банківської системи України дає підстави стверджувати, що за роки незалежності вона практично сформована і в цілому відповідає запитам перехідного періоду. Розробка та запровадження нових принципів діяльності банків, організація системи банківського нагляду, розробка Національним банком України необхідної нормативно-правової бази, широке використання зарубіжного досвіду та накопичення власного зробили банківську систему України важливою складовою фінансово-кредитної системи держави.

Однак подальший розвиток суспільно-економічних процесів, масова приватизація, підвищення рівня концентрації капіталу в галузях народного господарства, розширення зовнішньоекономічних зв'язків висунули нові вимоги до фінансово-кредитної і банківської систем. Виявилось, що для реалізації вказаних завдань банківська система України є малопотужною, характеризується низьким рівнем капіталізації та ліквідності, дуже вразлива до коливань на фінансово-кредитному ринку, має низький рівень банківського менеджменту. Це, на нашу думку, й призвело протягом останніх років до банкрутства кількох крупних банків та стимулювало процеси злиття і приєднання. Причому, стало вочевидь, що проблеми вітчизняної банківської системи накопичуються, а їх вирішення відбувається дуже повільно.

Вирішенню вказаних проблем сприяло прийняття нового Закону України “Про банки і банківську діяльність”, у якому визначено конкретні шляхи реорганізації й реструктуризації комерційних банків, зокрема, запровадження тимчасових адміністрацій, порядок злиття та ліквідації банків, внесено суттєві зміни в структуру банківської системи України та принципи діяльності комерційних банків. Тому ключовими проблемами реформування банківської системи України на найближчу перспективу можна вважати реорганізацію та реструктуризацію комерційних банків.

У зарубіжній науковій літературі проблеми реорганізації та реструктуризації комерційних банків висвітлено досить широко, зокрема, в роботах Брейлі Р., Бріггема С., Горіної С.О., Гроппеллі А., Ларіонової І.В., Майерса С., Нікбахта С., Роуза П., Сінкі Дж., Хорна В. та інших. Дослідження вказаних проблем вітчизняними вченими тільки-но розпочалося, але перші результати ми можемо знайти в наукових працях Гейця В.М., Козьменка С.М., Міщенко В.І., Мороза А.М., Науменкової С.В., Савлука М.І., Стельмаха В.С., Суторміної В.М., Федосова В.М., Юценка В.А. та ін.

Разом з тим слід зазначити, що невирішеними залишається ціла низка конкретних науково-прикладних і практичних завдань щодо вдосконалення банківського нагляду, управління банками, в т.ч. у стані фінансової скрути, порядку ліквідації, злиття та приєднання банків, шляхів підвищення рівнів капіталізації та ліквідності тощо. Тобто існує практична необхідність у розробці та вдосконаленні конкретних схем і механізмів реорганізації та реструктуризації комерційних банків з метою забезпечення їх стабільного функціонування в інтересах економіки та суспільства.

Об'єктивна необхідність подальшого поглиблення теоретичних досліджень і прикладних розробок з проблем реорганізації та реструктуризації комерційних банків з метою забезпечення стабільності функціонування банківської системи України обумовила вибір об'єкта, теми дослідження та її актуальність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукові результати, теоретичні положення та висновки дослідження були використані при виконанні науково-дослідних тем: “Стан і перспективи розвитку банківської системи України” (номер державної реєстрації 0190044204) та “Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні” (номер державної реєстрації 01996002342). До звітів за цими темами включено

рекомендації автора щодо підвищення рівня капіталізації та платоспроможності комерційних банків.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розробка механізмів та обґрунтування ефективності запровадження окремих форм і методів реорганізації та реструктуризації комерційних банків України.

Відповідно до поставленої мети було визначено такі завдання:

- проаналізувати сучасний фінансовий стан комерційних банків;
- визначити сутність понять реорганізації та реструктуризації банків, їх форми та методи;
- дослідити зарубіжний досвід злиття і поглинання банків та визначити соціально-економічну сутність цих процесів;
- обґрунтувати систему критеріїв і показників економічної доцільності та ефективності реорганізації та реструктуризації комерційних банків;
- визначити особливості та порядок проведення реструктуризації комерційних банків;
- обґрунтувати схему тимчасового управління комерційним банком у стані фінансової скрути;
- визначити основні напрямки підвищення рівня капіталізації, ліквідності та платоспроможності банків;
- обґрунтувати схему діяльності ліквідатора та механізм ліквідації комерційного банку;
- розробити рекомендації щодо вдосконалення банківського нагляду.

Об'єктом дослідження є комерційні банки України.

Предмет дослідження – обґрунтування механізмів реорганізації та реструктуризації комерційних банків.

Методи дослідження. Теоретичною і методологічною основою дисертаційного дослідження є фундаментальні концепції теорії фінансів і банківської діяльності. При виконанні досліджень залежно від конкретних цілей і задач використано методи економічного аналізу та вивчення економічних процесів: монографічний, нормативно-розрахунковий, індексний, групувань, багатофакторного аналізу, експертних оцінок, балансовий, соціологічний, системно-структурний, економіко-математичного моделювання та інші.

Дослідження сучасного стану банківської системи здійснено з використанням монографічного методу, системно-структурного й багатофакторного аналізу, групувань, побудови динамічних рядів. При дослідженні ефективності реорганізації та реструктуризації банків використовувалися методи економіко-математичного моделювання, індексний, експертних оцінок і нормативно-розрахунковий. Розробка рекомендацій щодо вдосконалення механізмів реорганізації, підвищення ліквідності та платоспроможності банків здійснювалася з використанням методів систематизації й узагальнення, багатофакторного аналізу, нормативно-розрахункового та балансового. При обґрунтуванні конкретних напрямків оздоровлення банків та розробці рекомендацій щодо вдосконалення банківського нагляду використано методи вибірки статистичних і облікових даних, групувань, анкетування, системно-структурного аналізу та експертних оцінок.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у наступному:

- поглиблено й конкретизовано економічний зміст категорій “реорганізація” та “реструктуризація” стосовно банківської діяльності;
- узагальнено зарубіжний і вітчизняний досвід реорганізації та реструктуризації комерційних банків у стані фінансової скрути;

- вперше обґрунтовано схему фінансової реструктуризації комерційного банку на основі вдосконалення оперативного і стратегічного управління активами, зобов'язаннями та капіталом з метою підвищення рівня капіталізації, ліквідності та платоспроможності;
- дістали подальшого розвитку організаційно-економічні засади та механізми роботи тимчасової адміністрації та діяльності ліквідаційної комісії комерційного банку;
- обґрунтовано критерії та розроблено систему показників для оцінки економічної ефективності реорганізації та реструктуризації комерційних банків;
- запропоновано схему оцінки параметрів і результатів для вибору конкурентної стратегії реорганізації банку;
- суттєво вдосконалено принципи організації банківського нагляду та контролю за діяльністю комерційних банків у стані фінансової скрути.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження визначається пропозиціями та рекомендаціями щодо вдосконалення форм і методів реорганізації та реструктуризації комерційних банків.

Проведене автором узагальнення зарубіжного та вітчизняного досвіду реорганізації та реструктуризації комерційних банків у стані фінансової скрути, уточнення категоріального апарату та принципів і методів фінансової реструктуризації банків можуть бути використані при подальшому вдосконаленні нормативно-правової бази щодо банківської діяльності.

Пропозиції щодо вдосконалення оперативного й стратегічного управління активами, зобов'язаннями та капіталом банків з метою підвищення рівня їх капіталізації, ліквідності та платоспроможності, запропонована система показників економічної ефективності реструктуризації та реорганізації банків, а також схема оцінки параметрів і результатів вибору конкурентної стратегії реорганізації банку можуть бути використані комерційними банками при вдосконаленні власних систем стратегічного й оперативного управління.

Рекомендації автора щодо вдосконалення контролю за діяльністю комерційних банків, обґрунтування організаційно-економічних засад і принципів роботи тимчасової адміністрації та діяльності ліквідаційної комісії комерційного банку можуть бути використані при організації банківського нагляду.

Одержані автором результати та методичні розробки за наслідками дослідження використовуються у навчальному процесі в Українській академії банківської справи та Харківському банківському коледжі при викладанні дисциплін “Банківські операції”, “Операції центрального банку” та “Банківський нагляд”, а також при проведенні програм з підвищення кваліфікації працівників комерційних банків.

Наукові результати, що виносяться на захист, одержані дисертантом особисто і знайшли відображення в опублікованих наукових працях. **Особистий внесок здобувача** полягає в узагальненні досвіду реорганізації та реструктуризації комерційних банків, поглибленні й конкретизації економічного змісту досліджуваних категорій, обґрунтуванні схеми фінансової реструктуризації комерційного банку, критеріїв та показників оцінки економічної ефективності, вдосконаленні організаційно-економічних засад і механізмів роботи тимчасової адміністрації та діяльності ліквідаційної комісії.

У роботі [5] автором висвітлено зарубіжний і вітчизняний досвід реорганізації та реструктуризації комерційних банків, обґрунтовано критерії оцінки їх економічної ефективності, внесено пропозиції щодо вдосконалення нагляду за діяльністю банків у стані фінансової скрути.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати виконаного дослідження були оприлюднені на конференціях і семінарах. Серед них: науково-практична конференція “Становлення і шляхи розвитку банківської системи України” (м. Київ, 1997); “Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України”

(м. Суми, 1999, 2000); “Актуальні проблеми економічного та гуманітарного розвитку України на межі тисячоліть” (м. Краматорськ, 2001).

Крім того, результати дослідження доповідалися автором на науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу Української академії банківської справи, Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна та Харківського банківського коледжу.

Наукові публікації. Результати досліджень знайшли відображення у 6 опублікованих наукових працях, 5 із яких надруковано у фахових виданнях, загальним обсягом 2,9 д.а., із яких особисто автору належить 2,6 д.а.

Структура і зміст роботи. Дисертація складається із вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Повний обсяг дисертації – 200 сторінок, у т.ч. на 55 сторінках розміщено 27 таблиць, 6 ілюстрацій, 8 додатків і список використаних джерел із 178 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі дисертації “**Методологічні засади реструктуризації та реорганізації комерційних банків**” на основі узагальнення зарубіжного та вітчизняного досвіду, дослідження фінансового стану банків України обґрунтовано методологічні та методичні засади реорганізації та реструктуризації комерційних банків з метою їх фінансового оздоровлення та забезпечення стабільного функціонування банківської системи.

Станом на 01.12.2000 р. в Україні було зареєстровано 195 банків, а їх сплачений статутний капітал складав 3,6 млрд.грн. За період з 1992 р. із Державного реєстру банків було виключено 77 банків. Аналіз фінансових показників свідчить, що в останні роки фінансовий стан банків погіршується. Якщо в 1995-1997 рр. прибутки банків сягали одного мільярда гривень, то в 1999 р. вони склали лише 513 млн.грн., а за дев'ять місяців 2000 р. – всього 89 млн.грн. При цьому слід зазначити, що в 1996-2000 рр. зовнішні активи банківської системи України зросли в 3,2 рази, депозити до запитання – в 3,4, а термінові – в 2, 4 рази.

Сьогодні значна кількість комерційних банків зіткнулася з проблемами неспроможності підтримувати свою ліквідність, платоспроможність, адекватний розмір капіталу. Тому постала необхідність дослідження питань забезпечення стабільної діяльності банківської системи України на основі реструктуризації та реорганізації комерційних банків.

Під реструктуризацією комерційного банку слід розуміти зміни структури його активів і пасивів, структури внутрішньої організаційної побудови, структури управління тощо, які мають сприяти подоланню фінансової нестабільності банку, відновити його платоспроможність та підвищити рівень ліквідності, а також знизити рівень ризику банківської діяльності.

Під реорганізацією комерційного банку розуміють зміну організаційно-правової форми банківської установи на основі злиття, приєднання, виділення, поділу або перетворення, наслідком яких є передача, прийняття його майна, коштів, прав і обов'язків правонаступниками.

У зв'язку з цим реорганізацію та реструктуризацію окремих комерційних банків необхідно розглядати як стратегічний напрям регулювання фінансового стану банківської системи в цілому, забезпечення високого рівня її капіталізації, стабільної роботи платіжної системи, захисту інтересів кредиторів і вкладників.

Основними методологічними принципами реорганізації та реструктуризації комерційних банків повинні бути: пріоритетність інтересів суспільства і держави перед інтересами окремого банку; застосування реорганізації як методу оздоровлення проблемних

банків; підвищення стійкості та ефективності діяльності банків; забезпечення стабільної роботи платіжної системи та стабільності національної грошової одиниці.

Для конкретного стану банківської системи і кожного комерційного банку на основі загальних принципів і підходів необхідно розробляти свій механізм, форми і методи реструктуризації чи реорганізації, визначаючи міру втручання в нього Національного банку України, як головного органу банківського нагляду і контролю.

У зв'язку з цим вважаємо за необхідне створення спеціальної незалежної агенції з питань реструктуризації фінансово-кредитних установ, на яку буде покладено функції оперативного вирішення проблем реорганізації та реструктуризації не тільки банків, але й інших фінансово-кредитних установ, надання допомоги комерційним банкам, вдосконалення системи банківського нагляду та контролю.

На сьогодні в Україні спостерігається процес концентрації банківського капіталу шляхом поглинання нестабільних невеликих банків крупними або виділення збиткових філій із нестабільних банків та приєднання до інших банків. Однак, реальною концентрацією капіталу такий процес назвати не можна, оскільки це призводить до “вимивання” регіональних банків. На наш погляд, більш реальним, економічно виправданим і соціально стабільним було б створення банківських об'єднань, корпорацій, банківських і фінансових холдингових груп.

Найбільш прийнятними шляхами підвищення рівня концентрації банківського капіталу в ході реорганізації комерційних банків можуть бути: 1) злиття банків з високоякісними активами, 2) приєднання малоприбуткових банків, які мають вигідне територіальне розташування, до фінансово стабільних банків, 3) створення вказаних форм банківських об'єднань. Злиття або приєднання навіть невеликих банків з якісними активами дає змогу значно збільшити розмір спільних активів і депозитів, що підвищує ринкову вартість акцій новоствореного банку чи банківського об'єднання.

У зв'язку з важливістю проблем реорганізації та реструктуризації комерційних банків, а також з метою забезпечення необхідного рівня концентрації банківського капіталу, стійкості банківської системи, реалізації пріоритетних інвестиційно-виробничих програм, захисту інтересів кредиторів і вкладників доцільним є надання Національному банку України права запроваджувати примусову реорганізацію шляхом злиття або приєднання банків. Участь у цьому процесі держави зі своїми ресурсами, прийняття на себе проблемних активів і зобов'язань, гарантій тощо надасть можливість оздоровити проблемні банки та реалізувати через них державні програми.

Обґрунтовуючи доцільність використання певних форм реорганізації, слід зазначити, що на нинішньому етапі становлення банківської системи найбільш прийнятною формою є реорганізація шляхом злиття, що дає змогу при мінімальних витратах забезпечити концентрацію капіталу, реструктуризацію активів, покращити фінансовий стан і забезпечити подальший розвиток комерційних банків. Аналіз відповідних процесів протягом 1999-2000 рр. підтвердив цю тезу (табл. 1).

Таблиця 1

Злиття та поглинання комерційних банків України в 1999 – на початку 2000 рр.

Назва банків	Дата	Очікуваний результат
“Інтеграл” – “Альянс”	11.01.1999	Переговори про злиття призупинено в зв'язку з випуском “Інтегралом” додаткової емісії акцій.
“Євроцентр” – “Вікторія”	19.02.1999	Статутний фонд збільшився до 4 млн.грн.
“Автокразбанк” – “Універсалбанк”	18.03.1999	Статутний фонд збільшився до 8,13 млн.грн.

“Столичний” – “Арманд”	30.03.1999	Статутний фонд збільшився до 5,635 млн.грн.
“Укргазбанк” – “Укрнафтогазбанк”	13.08.1999	Статутний фонд збільшився до 40 млн.грн.
“Надра” – “Київ-Печерський” – “Слобожанщина”	24.03.2000	Капітал банку збільшився більше ніж на 3 млн. євро.
“Корал-банк” – “Крим-Юрт”	-	Угода не відбулася із-за відмови Національного банку України.
“Мрія” – “Євроцентр”	-	Угода не відбулася із-за випуску “Євроцентром” додаткової емісії акцій.
Міжнародний комерційний банк – “Кліринговий Дім”	-	Угода не відбулася із-за відмови акціонерів “Клірингового Дому”.

Протягом адаптаційного періоду діяльності банків, що реорганізувалися, доцільно ввести для них індивідуальні економічні нормативи строком не менше трьох місяців з часу отримання ліцензії на здійснення банківських операцій. В узагальненому вигляді схему реорганізації комерційних банків наведено на рис. 1.

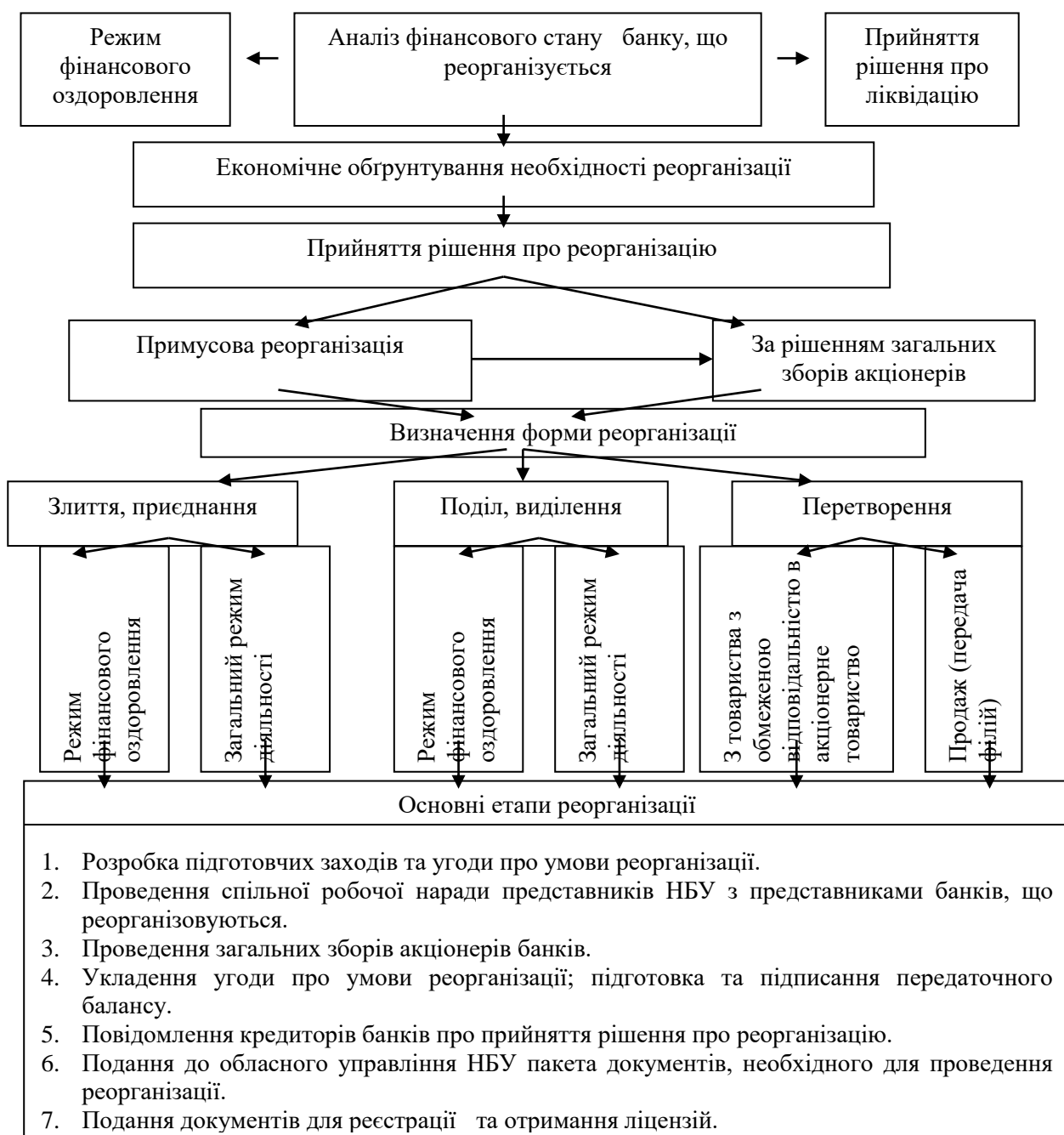

Рис. 1. Схема реорганізації комерційного банку

Включно важливе значення для забезпечення фінансової стабільності банківської системи має санація банків, яка може бути здійснена за умови згоди кредиторів, майнові вимоги яких становлять не менше 51% від суми визнаних претензій до банку.

Програма санації комерційного банку повинна містити такі умови та заходи: прогнозний строк і конкретні заходи щодо відновлення платоспроможності і задоволення вимог кредиторів, умови реструктуризації капіталу, в т.ч. статутного та субординованого боргу, зміну частки акціонерів на користь інвесторів, а також форми відповідальності інвестора за виконання взятих зобов'язань відповідно до програми санації.

Аналіз досвіду реструктуризації та злиття українських комерційних банків свідчить, що першими кандидатами на приєднання (поглинання) є банки, створені під певне підприємство чи галузь у випадку погіршення ринкової кон'юнктури останніх. Окрім того, такі банки дуже вразливі в разі зміни політичної ситуації, загострення конкурентної боротьби тощо. Тому кращі перспективи мають універсальні банки з міцними й стабільними позиціями в регіонах, а також створення крупних банківських об'єднань.

До останнього часу створення банківських об'єднань стримувалося відсутністю відповідного законодавства, небажанням акціонерів втратити власні банки, а також протидією з боку середніх банків, для яких такі об'єднання, корпорації та холдинги є потужними конкурентами. Однак, враховуючи реалії розвитку банківської системи, пов'язані з необхідністю концентрації банківського капіталу, перерозподілом ринку банківських послуг і закінченням епохи "карманних банків", ідея банківських союзів є плідною і може бути реалізована на практиці найближчим часом.

У другому розділі дисертації "**Аналіз особливостей та практики реструктуризації та реорганізації банків**" обґрунтовано організаційні засади забезпечення фінансового оздоровлення комерційних банків у стані фінансової скрути, запровадження тимчасової адміністрації, а також досліджено питання оцінки економічної ефективності процесів реорганізації та реструктуризації комерційних банків.

В дисертаційній роботі визначено, що основними заходами, які сприяють запобіганню банкрутства банку, можуть бути: фінансове оздоровлення (санація банку), призначення тимчасової адміністрації та реорганізація банку, а його фінансова стабільність може бути забезпечена належним керівництвом, ринковою дисципліною і пруденційним банківським наглядом.

Фінансовим оздоровленням комерційних банків слід вважати систему заходів банку, що спрямовані на покращання його фінансового стану: ліквідності, платоспроможності, структури активів, дохідності та рентабельності, достатності капіталу, а також на усунення порушень, що призвели до скрутного фінансового стану.

Основними напрямками фінансового оздоровлення банку можуть бути:

- фінансова допомога від акціонерів (учасників) банку або інших осіб, зокрема: додаткові внески засновників, додаткова емісія акцій, розміщення коштів на депозити на значний термін (не менше року) під невисокі відсотки – 1/2 (2/3) від облікової ставки НБУ, відмова від дивідендів, надання гарантій і поручительств тощо;
- зміна структури активів і пасивів банку: продаж частини активів, поліпшення якості кредитного портфеля, збільшення власних коштів, зниження питомої ваги короткострокових зобов'язань і підвищення довгострокових, зниження рівня ризику окремих операцій і т.ін.;

- вдосконалення організаційної структури та управління банком.

Таблиця 2

Оптимальна структура балансу комерційного банку, %

Актив	Питома вага	Пасив	Питома вага
Каса	11	Депозити – всього	72
Портфель цінних паперів	19	в т.ч.	
Кредитний портфель	45	• до запитання	35
Міжбанківські кредити	15	• ощадні	25
Матеріальні активи	9	• термінові	12
		Міжбанківські кредити	20
		Капітал	8
Баланс	100	Баланс	100

Виключно важливу роль відіграють такі заходи як вдосконалення менеджменту, методів аналізу і контролю, запровадження системи внутрішнього аудиту, планування й прогнозування діяльності, в т.ч. розробка оптимальної структури балансу комерційного банку, яку наведено в табл. 2.

Важливе значення з точки зору підвищення рівня капіталізації банків та їх ліквідності має надання комерційним банкам права залучення коштів на умовах субординованого боргу з подальшим їх зарахуванням до банківського капіталу третього рівня. При цьому потрібне подальше врегулювання питань щодо звітності за цим капіталом та умов його переведення до капіталу першого рівня.

З метою запобігання кредитним ризикам рекомендовано до практичного використання два методи створення резервних відрахувань. Перший полягає у створенні загального резервного фонду, в якому певні суми резервуються на покриття можливих у майбутньому, але ще не ідентифікованих збитків. Після виникнення ризикової ситуації, коли стає відомим, що кредит не буде повернено, накопичена сума використовується для покриття збитків шляхом вирахування суми боргу із кредитового сальдо.

Другий метод полягає у створенні спеціальних резервних відрахувань тоді, коли стає відомим, що не буде повернено конкретний кредит (або його частину), однак він ще враховується в балансі банку. Такий різновид резервних відрахувань можна розглядати як контрпроводку, що відображає ті суми, повернення яких не очікується. Сальдо за рахунком загальних резервних відрахувань є засобом поглинання збитків майбутніх періодів, а тому його слід розглядати як певну форму додаткового капіталу.

Основними критеріями, за якими ініціюється процедура фінансового оздоровлення комерційного банку, повинна бути рейтингова оцінка за системою CAMEL, яку одержав банк за результатами інспектування: для недокапіталізованих та значно недокапіталізованих банків таким критерієм є рейтингова оцінка “3”, а для інших банків – оцінка “4”.

Програма фінансового оздоровлення комерційних банків повинна, перш за все, передбачати збільшення капіталу банку, поліпшення якості активів, реструктуризацію пасивів, підвищення ліквідності балансу, організацію управління фінансовими результатами, зміну організаційної структури банків і вдосконалення менеджменту.

Запровадження тимчасової адміністрації є одним із надзвичайних наглядових заходів, до яких вдаються центральні банки всіх країн світу. Функції тимчасової адміністрації слід розглядати значно ширше, ніж просто підвищення рівня менеджменту комерційного банку. Тимчасова адміністрація є спеціальним органом для забезпечення управління комерційним банком у стані фінансової скрути, яка створюється та

призначається рішенням Правління Національного банку з метою забезпечення схоронності капіталу й активів банку, відновлення платоспроможності та ліквідності, усунення порушень, причин та умов, що призвели до погіршення фінансового стану.

З метою вдосконалення роботи тимчасових адміністрацій в нормативних документах Національного банку необхідно більш чітко визначити їх функції та встановити конкретні економічні показники діяльності комерційного банку, при досягненні яких тимчасова адміністрація припиняє діяльність. Потребує уточнення механізм захисту інтересів банку від можливої діяльності тимчасової адміністрації в інтересах третіх осіб. Необхідна розробка чітких критеріїв і системи економічних нормативів для оцінки діяльності тимчасової адміністрації та стану банку до і після здійснення тимчасового управління.

Вирішальну роль у прийнятті рішення про реорганізацію чи реструктуризацію банку, окрім необхідності концентрації капіталу та підвищення рівня ліквідності, відіграють три параметри: обсяг і якість активів, обсяг і якість пасивів, а також різниця між активами й пасивами, тобто фінансовий результат роботи банку. В практиці західних банків, окрім названих, значна увага приділяється таким показникам як ріст ринкового курсу акцій банків після реорганізації (або показник EPS – ріст доходів на одну акцію), співвідношення показників “курс акцій – доход”, оцінюється розмір надбавки (премії) за злиття, визначається рівень кадрового потенціалу та менеджменту.

Динаміка економічних показників діяльності банків після реорганізації підпорядкована загальним тенденціям і закономірностям розвитку банківської системи певної країни в загальному контексті розвитку ринкових відносин. Інтеграційні ефекти, що виявляють себе після реорганізації банків, полягають в одержанні певних переваг, що впливають із підвищення рівня концентрації капіталу: ріст обсягу доходів, розширення спектра банківських послуг, підвищення рівня стійкості та конкурентоздатності, освоєння нових регіональних ринків, збільшення лімітів кредитування, зниження відсоткових ставок, забезпечення надійного страхування кредитних ризиків тощо.

У третьому розділі дисертаційної роботи **“Вдосконалення організаційних засад реорганізації, реструктуризації та управління комерційними банками”** висвітлено особливості та обґрунтовано принципи й методи застосування до банків заходів впливу за порушення зобов'язань і економічних нормативів, внесено пропозиції щодо розробки програми капіталізації банку, обґрунтовано організаційну схему ліквідації комерційного банку та систему заходів щодо вдосконалення контролю за діяльністю комерційних банків у стані фінансової скрути.

В ході дослідження доведено, що основними методами запобігання негативним наслідкам реорганізації та реструктуризації комерційних банків можуть бути: зміна керівництва або принципів формування керівних органів банку; чергова емісія акцій з додатковими правами акціонерів; реструктуризація активів і пасивів; збільшення або зменшення кількості акціонерів; викуп акцій у своїх акціонерів з премією; адміністративні заходи та юридичні процедури.

На основі запропонованої в дисертаційній роботі класифікації комерційних банків за рівнем достатності капіталу для окремих категорій банків обґрунтовано відповідні стратегії поведінки відносно викупу власних акцій, виплати дивідендів, здійснення операцій з акціонерами та інсайдерами, розробки програми капіталізації або санації банку акціонерами чи інвесторами.

Виходячи із сучасного стану розвитку банківської системи України та враховуючи широкі можливості законодавства, вважали б за необхідне рекомендувати Національному банку України перед прийняттям рішення про ліквідацію комерційного банку максимально повно використати можливості примусової реорганізації. Для комерційних банків це може бути приєднання або перетворення, а для державних – поділ, виділення і перетворення.

Законодавством передбачено, що ліквідація банку – довготривалий процес, який

може тривати протягом трьох років. Реорганізація банку офіційно відбувається в значно коротші терміни. Однак при цьому слід мати на увазі, що підготовчий період до злиття, пов'язаний з розробкою стратегії та аналізом потенційних кандидатів, може зайняти рік, а то й більше. Певний час потрібен для розробки спільної стратегії, налагодження менеджменту тощо, тобто тривалість обох процесів може бути приблизно однаковою, а соціально-економічні результати будуть суттєво різнитися. Ліквідація навіть одного банку суттєво впливає на загальний стан фінансового ринку, що обумовлює винятковість процедури ліквідації комерційних банків та необхідність виваженого підходу в кожному окремому випадку, використання всіх можливостей максимальної прозорості процесу і згладжування соціальних і економічних наслідків. Узагальнену схему ліквідації комерційного банку наведено на рис. 2.

Рис. 2. Схема ліквідації комерційного банку.

В разі ліквідації комерційного банку першочерговими вимогами кредиторів повинні

бути: вимоги кредиторів, забезпечені заставою; вимоги Фонду гарантування вкладів фізичних осіб; виплата заробітної плати та вихідної допомоги звільненим працівникам банку; зобов'язання, що виникли внаслідок заподіяння шкоди життю і здоров'ю громадян; витрати ліквідатора та податки і зобов'язання перед бюджетом.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової задачі, що виявляється в обґрунтуванні форм і методів реорганізації та реструктуризації комерційних банків на основі їх фінансового оздоровлення, підвищення рівня концентрації капіталу, створення банківських холдингів, злиття та приєднання банків і вдосконалення системи банківського нагляду з метою забезпечення стабільного функціонування банківської системи України.

1. З метою вдосконалення системи банківського нагляду, забезпечення стабільної роботи, оперативного вирішення проблем реструктуризації та реорганізації комерційних банків доцільним є створення спеціальної незалежної агенції з питань реструктуризації фінансово-кредитних установ.
2. Економічно виправданими шляхами концентрації банківського капіталу на сучасному етапі є створення банківських об'єднань, корпорацій, банківських і фінансових холдингових груп, злиття банків з високоякісними активами та приєднання малоприбуткових банків до фінансово стабільних.
3. З метою забезпечення необхідного рівня концентрації банківського капіталу, стійкості банківської системи, реалізації пріоритетних інвестиційно-виробничих програм, захисту інтересів кредиторів і вкладників Національний банк України повинен мати право на примусову реорганізацію комерційних банків шляхом злиття або приєднання банків.
4. Для комерційних банків, що реорганізуються, протягом адаптаційного періоду доцільно вводити індивідуальні економічні нормативи.
5. Санація банку або реорганізація шляхом приєднання до іншого банку можуть здійснюватися за умови згоди кредиторів, майнові вимоги яких становлять не менше 51% від загальної суми визнаних претензій.
6. Основними методами запобігання банкрутству комерційних банків повинні бути: фінансове оздоровлення, призначення тимчасової адміністрації та реорганізація.
7. Фінансове оздоровлення комерційних банків повинно здійснюватися за такими напрямками: фінансова допомога акціонерів (додаткові внески, емісія, розміщення депозитів під низькі відсотки, відмова від дивідендів); зміна структури активів і пасивів; вдосконалення організаційної структури та управління банком.
8. З метою підвищення рівня капіталізації комерційних банків та їх ліквідності доцільним є залучення коштів на умовах субординованого боргу з подальшим зарахуванням до капіталу третього рівня.
9. З метою вдосконалення діяльності тимчасових адміністрацій необхідно більш чітко визначити їх функції та встановити конкретні економічні показники діяльності комерційних банків, при досягненні яких тимчасова адміністрація припиняє свою діяльність.
10. Інтеграційні ефекти, що виявляються після реорганізації банків, полягають у одержанні певних переваг, що впливають із підвищення рівня концентрації капіталу: ріст доходів, розширення спектра банківських послуг, підвищення рівня стійкості та конкурентноздатності, освоєння нових ринків тощо.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

1. Вядрова І.М. Умови та особливості ліквідації комерційних банків //Проблеми і

- перспективи розвитку банківської системи України. Збірн.наук.праць. Т.3. – Суми: ВВП “Мрія-1” ЛТД: Ініціатива, 2000. – С. 179-191, 0,7 д.а.
2. Вядрова І.М. Особливості організації контролю за діяльністю комерційних банків //Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Збірн.наук.праць. Т.4. – Суми: ВВП “Мрія-1” ЛТД: Ініціатива, 2000. – С. 120 -126, 0,5 д.а.
  3. Вядрова І.М. Проблеми санації та реорганізації комерційних банків //Банківська справа. – 2000. - № 6. – С. 51-54, 0,6 д.а.
  4. Вядрова І.М. Вдосконалення організації нагляду за діяльністю комерційних банків //Вісник Української академії банківської справи. – 2000. - № 2(9). – С. 28-30, 0,4 д.а.
  5. Міщенко В.І., Вядрова І.М. Проблеми реорганізації та реструктуризації комерційних банків //Банківська справа. – 2001. – № 1. – С. 3-7, 0,6 д.а., особисто – 0,3 д.а.
  6. Вядрова І.М. Особливості організації контролю за трасовими операціями комерційних банків //Актуальные проблемы экономического и гуманитарного развития Украины на рубеже тысячелетий. Материалы научно-практич. конфер. – Краматорськ: КЕГІ, 2001. – С. 76-78, 0,1 д.а.

АНОТАЦІЯ

Вядрова І.М. Реорганізація та реструктуризація комерційних банків. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит. – Українська академія банківської справи, Суми, 2001.

Дисертаційне дослідження присвячено обґрунтуванню форм і методів реорганізації та реструктуризації комерційних банків України.

На основі узагальнення зарубіжного і вітчизняного досвіду реорганізації та реструктуризації комерційних банків у дисертаційній роботі поглиблено й конкретизовано економічний зміст понять “реструктуризація” та “реорганізація” стосовно банківської діяльності, обґрунтовано схему фінансової реструктуризації комерційного банку на основі вдосконалення оперативного й стратегічного управління активами, зобов'язаннями і капіталом банку з метою підвищення рівнів капіталізації, ліквідності та платоспроможності як окремого банку, так і банківської системи в цілому.

Обґрунтовано критерії та запропоновано систему показників для оцінки економічної ефективності реорганізації та реструктуризації банків, суттєво вдосконалено організаційно-економічні засади та механізми роботи тимчасової адміністрації та діяльності ліквідаційної комісії комерційного банку, запропоновано схему оцінки параметрів і результатів для вибору конкурентної стратегії реорганізації банку, а також вдосконалено принципи організації банківського нагляду та контролю за діяльністю комерційних банків у стані фінансової скрути.

Ключові слова: банк, реорганізація, тимчасова адміністрація, ліквідація, злиття, реструктуризація, санація, фінансове оздоровлення.

АННОТАЦИЯ

Вядрова И.Н. Реорганизация и реструктуризация коммерческих банков. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.04.01 – финансы, денежное обращение и кредит. – Украинская академия банковского дела, Сумы, 2001.

Диссертационное исследование посвящено разработке механизмов и обоснованию эффективности применения различных форм и методов реорганизации и реструктуризации коммерческих банков Украины с целью их финансового оздоровления и обеспечения

стабильного функционирования банковской системы, повышения уровня концентрации банковского капитала на основе объединения банков, создания банковских союзов, корпораций и холдингов, слияния и присоединения банков, а также совершенствования системы банковского надзора.

На основе обобщения зарубежного и отечественного опыта реорганизации и реструктуризации коммерческих банков в диссертационной работе углублено и конкретизировано экономическое содержание понятий “реструктуризация” и “реорганизация” относительно банковской деятельности, обосновано схему финансовой реструктуризации коммерческого банка на основе совершенствования оперативного и стратегического управления активами, обязательствами и капиталом банка с целью повышения уровня капитализации, ликвидности и платежеспособности как отдельного банка, так и банковской системы в целом.

Обоснованы критерии и предложена система показателей для оценки экономической эффективности реорганизации и реструктуризации банков, усовершенствованы организационно-экономические основы и механизмы деятельности временной администрации управления банком и ликвидационной комиссии (ликвидатора) коммерческого банка, предложена схема оценки параметров и результатов для выбора конкурентной стратегии реорганизации банка, а также усовершенствованы принципы организации банковского надзора и контроля за деятельностью коммерческих банков в тяжелом финансовом состоянии.

В диссертационной работе содержатся конкретные предложения по совершенствованию формирования кредитных портфелей коммерческих банков, созданию резервного фонда под кредитные риски, совершенствованию финансовой и статистической отчетности банков относительно кредитных и процентных рисков, показателей капитализации, ликвидности и платежеспособности, а также обоснована оптимальная структура баланса коммерческого банка.

Предложенная в диссертационной работе классификация коммерческих банков по уровню достаточности капитала позволила разработать для отдельных категорий банков соответствующие стратегии поведения в условиях реорганизации и реструктуризации относительно выкупа собственных акций, выплаты дивидендов, осуществления операций с акционерами и инсайдерами, разработки программы капитализации и санации банка акционерами или инвесторами.

Основными направлениями финансового оздоровления коммерческих банков должны быть: финансовая помощь акционеров, изменение структуры активов и пассивов, а также совершенствование организационной структуры и управления банком.

В качестве одного из особых направлений реструктуризации, банковского надзора и финансового оздоровления коммерческих банков рассмотрены условия, функции и задачи введения временных администраций управления банками, целью деятельности которых является обеспечение сохранности капитала и активов, реализация мероприятий по восстановлению платежеспособности и ликвидности, устранение нарушений, а также стабилизация деятельности коммерческих банков. Обоснована необходимость разработки четких критериев, системы экономических показателей и нормативов для оценки деятельности временной администрации и финансового состояния коммерческих банков до и после осуществления временного управления.

В ходе исследования подтверждено, что наиболее рациональными направлениями повышения уровня концентрации банковского капитала в процессе реорганизации коммерческих банков могут быть: слияние банков с высококачественными активами; присоединение низкорентабельных банков, имеющих выгодное территориальное расположение, к финансово стабильным банкам; создание банковских корпораций и холдингов.

Ключевые слова: банк, реорганизация, временная администрация, ликвидация, слияние, реструктуризация, санация, финансовое оздоровление.

SUMMARY

Vyadrova I.N. Reorganization and re-structuring of commercial banks. – Manuscript.

The dissertation for a candidate of economic science degree in speciality 08.04.01 – finance, money turnover and credit. – Ukrainian Academy of Banking, Sumy, 2001.

The dissertation is devoted to the development of mechanism and substantiation of efficiency of application of the various forms and methods of reorganization and re-structuring of the Ukrainian commercial banks.

Using the method of generalizations of foreign and domestic experience of reorganization and re-structuring of commercial banks the author profoundly determined the economic content of the following concepts: "re-structuring" and "reorganization". The scheme of financial re-structuring of the commercial bank is grounded. This scheme is based on the perfection of operative and strategic management of assets, obligations and capital of the bank with the purpose to increase the level of capitalization and liquidity of the separate commercial bank and the whole banking system.

The system of parameters for estimation of the economic efficiency of reorganization and re-structuring of commercial banks is offered. The organizational and economic basis and the mechanism of activity of the temporary management administration of the bank are developed. Also the mechanism of activity of the commercial bank bankruptcy commission is proposed. The scheme of the estimation of parameters and results to choose the competitive strategy during the stage of commercial bank reorganization is offered. And, finally, the principles of bank supervision organization are suggested.

Key words: bank, reorganization, temporary administration, liquidation, confluence, re-structuring, financial sanation, financial improvement.